

TIJMEN KNECHT

„Wij zijn altijd tot een
 eerlijk en open
 christelijk gesprek bereid,
 wij willen graag contact met
 calvinisten uit het westen”,
 aldus bisschop Bartha,
 de presiderend bisschop van de
 gereformeerde kerk
 in Hongarije,
 met wie ik in een hotel
 op het prachtige Margaretha-
 eiland in de Donau
 een kort gesprek had.
 „Wij willen graag broederlijk
 contact, maar voegde hij er aan
 toe, als er maar geen
 politieke bijbedoelingen
 achter schuilen”.

HET
HONGAARSE

PROTESTANTISME

Een verdrukte

De bisschop had het druk: juist presideerde hij de ontvangst van een delegatie van de Oost-Duitse C.D.U. . . . Hoe rijmde hij zijn afkeer van en zijn bezig-zijn met politiek tezelfder tijd? Hoe doet zijn kerk dat?

De protestantse kerken in Hongarije zijn tot op grote hoogte „ontmanteld”. Alle verenigingen, die onder leiding van de kerk of haar voorgangers stonden, alle jeugdorganisaties, maatschappelijke organisaties, vrouwenbonden, werden in de jaren tussen '48 en '53 ontbonden. Bepaalde kerkelijke distrikten werden opgeheven, de kerkelijke leiding werd gecentraliseerd. Zo werd de activiteit der kerken goed te overzien en te controleren. De controle vindt plaats door een in 1951 opgericht bureau voor kerkelijke zaken, dat sinds 1957 als hoofdafdeling is ingedeeld bij het ministerie voor kulturele zaken. Geheide kommunisten leiden deze afdeling; zij hebben toegang tot alle zittingen van de synodes en van de dagelijkse besturen van de kerken. Niets gebeurt er op het officiële kerkelijke erf of het behoort hun al of niet stilzwijgende sanktie. Maar niet alleen een controlerende taak heeft het bureau; het betaalt ook tot nu toe de salarissen van de bisschoppen, de uitgaven van de kerkelijke seminaria — en bureaus, de salarissen van de professoren, de kerkelijke periodieken. Ook verschaft de staat tot voor kort een aanzienlijke subsidie op de kerkelijke pensioenen.

Op zgn. predikanten-kringen — samengesteld uit de voorgangers binnen een bepaalde stad of streek — worden niet alleen problemen besproken van dogmatische en ethische aard, maar ook van politiek karakter. Aan de hand van de hoofdartikelen der dagbladen over actuele politieke gebeurtenissen, worden de aanwezigen gevraagd hun standpunt te bepalen. De staat bemoeit zich dus wel degelijk met de kerk en vraagt van de kerk zich ook met politiek te bemoeien. Waarom dan vaak die huivering zich op politiek gebied uit te spreken? Eenvoudig omdat men niet altijd precies weet waar de staat zwijgen eist en waar spreken, wat tot de „lijn” behoort en wat niet.

DE DEKLARATIE VAN 1956

Wie de verhouding van de kerken en de kommunistische staat in verschillende landen nagaat, komt steeds tot dezelfde konklusie: enerzijds eist de staat van de kerk dat zij zwijgt over alles wat niet tot „haar” terrein behoort, anderzijds vraagt zij een vergaande ondersteuning van de zijde van de kerk van elke konkrete stap die het regime zet op de weg van het socialisme. Zo ook in Hongarije. Eén voorbeeld.

Toen verleden jaar de kollektiverings-kampagne in de Hongaarse landbouw op een hoogtepunt ge-

Hoog boven Boedapest op de Gellértberg staat het vrijheidsbeeld dat herinnert aan de Russische overwinning in 1945.

komen was, schreef Reformatus Egyház (Gereformeerde Kerk) het officiële kerkelijke orgaan, in zijn nummer van 15 februari het volgende: „Wij begroeten het socialisme en beschouwen daarmee ook zijn gekollektiveerde landbouw als een gelegenheid die de Heer onze generatie biedt, opdat onze materiële en morele vooruitgang bevordert zal worden. Altijd als wij de bedoelingen van onze Heer in deze wereld gehoorzaam nastreven, is de uitwerking daarvan op het leven van de gemeente vruchtbaar en verrijkend”.

De kerk heeft zich in uitspraken als deze herhaaldelijk achter het regime geplaatst. Maar spreekt hier de kerk wel, of spreekt slechts een kleine groep van het regime-welgevallige leiders? Een in het geheim in juni 1956 opgestelde „deklaratie”, die naar achteraf bleek was opgesteld door de professoren Pap en Nagy, destijds docenten aan de theologische hogeschool te Boedapest, geeft een antwoord op deze vraag. In deze deklaratie, die de schrijvers deden in naam van „de belijdende Hongaarse kerk” wordt getuigd van het konflikt tussen het geloof van predikanten, ouderlingen en gelovigen en de theologie en de praktijk van de kerkleiding. De deklaratie veroordeelt de kerkleiding die zegt dat het socialisme in overeenstemming is met Gods wil. De kerk dient aan de wereld het Evangelie te verkondigen. Zelfs dan als de wereld het niet wil horen, of als de wereld of de staat de verkondiging hindert of verbiedt. Wil de staat de kerk de mond snoeren, dan zal zij in de illegaliteit moeten gaan. Niettemin betuigt de deklaratie zich loyaal tegenover de staatsmacht als de door God ingestelde overheid. Ook distancieert zij zich van het verleden. Zij belijdt dat de oude maatschappelijke orde door

het rechtvaardige oordeel van God werd weggevaagd, maar belijdt ook dat de tegenwoordige orde het stempel van de zonde draagt. De kerk moet de belangen van de staatsburger en de waarheid dienen, daardoor bevordert zij een rechtvaardige staat. De huidige kerkleiding verwaarloost hier echter haar taak, aldus de deklaratie, waardoor haar dienen een dienstbaar zijn aan de wereld wordt. De deklaratie gaat dan voort met de methoden van druk en dwang en vreesaanjaging te laken waarvan de kerkleiding zich bedient, waarmee zij haar onwelgevallige personen uitrangereert en tracht een nieuwe theologie op te leggen. De belijders kunnen de beslissingen van deze kerkleiding in vele gevallen niet als beslissingen van de kerk erkennen.

Ik meende in deze deklaratie de stem van de ware kerk te herkennen en was benieuwd hoe anno 1961 de leiding in de kerk op deze verklaring, die nog altijd als een Shibboleth in haar midden is, zou reageren. Ik sprak hierover een jong, zeer goed georiënteerd predikant wiens mening ik nu zal weergeven. Hij vertelde mij hoe de in juni '56 opgestelde deklaratie in het geheim naar de V.S. was gestuurd, waar ze ook onder ogen kwam van het centrale comité van de wereldraad van kerken, dat tegen augustus op een conferentie in Hongarije was uitgenodigd. Intussen was de verklaring ook in Hongarije verspreid. De leiding van de conferentie zag zich genoodzaakt de in 1948 afgezette bisschop Ravasz het woord te doen voeren. Twee maanden later, toen de opstand woedde, kwam een aantal niet-wettige vertegenwoordigers van de vier bisdommen bijeen, riep Ravasz als bisschop terug en dwong de het regime gehoorzame bisschoppen

te gemeenschap vol tegenstellingen . . .

Berezky en Peter van hun ambten afstand te doen. Na het neerslaan van de opstand had de regering eerst wel iets anders te doen dan zich met de Gereformeerde Kerk te bemoeien. Bij verordening werd bepaald dat voor de vervulling van alle kerkelijke ambten, een voorafgaande toestemming van de staat nodig was. Eind 1957 verzocht de synode de oude „de lijn” getrouwe bisschoppen terug te keren onder belijdenis van haar „liefdeloosheid en ontrouw”. Peter weigerde. Hij bleef in dienst van het ministerie van buitenlandse zaken, waarvan hij kort geleden minister werd. Berezky kwam, zij het voor korte tijd, in zijn ambt terug, niet zonder erkenning van fouten zijnerzijds maar met een volledig aan de visie van de regering konforme verklaring over de opstand van 1956.

DE STEM VAN HET VERLEDEN?

Ik vroeg mijn gesprekspartner op de man af of de deklaratie niet — nu nog — de mening van de meerderheid in de kerk weerspiegelt, of niet mannen als Ravasz de ware vertegenwoordigers van het kerkvolk zijn. Ik zal ook het, niet bepaald in elk opzicht rechtstreekse, antwoord dat ik op deze vragen kreeg, met enige uitvoerigheid weergeven. Het belichaamt een kijk op de zaken die de schaarse westerse commentaren in belangrijke mate vreemd is, en waar ik zelf ook de nodige vraagtekens bij blijf plaatsen; het is echter ook de visie van iemand, die wij ongetwijfeld mogen zien als representant van een niet onaanzienlijke groep jongeren, van iemand, die in de urenlange gesprekken die ik met hem voerde, op mij de indruk van oprechtheid en goede trouw achterliet. Neen, de voorstelling dat bisschop Ravasz de ware kerk zou vertegenwoordigen is onjuist. Hij behoorde ook tijdens de wereldoorlog tot de kerkleiding, een leiding die zich net zo als die van de roomse kerk aan de politiek van Horty konformeerde, die het chauvinisme diende, het fascisme in de hand werkte, zich er althans niet voldoende tegen verzette. Die leiding was na de oorlog niet langer acceptabel meer. Daar komt bij dat, precies als in de staat de democratische procedure steeds een farce was, ook in de kerk de invloed van onderaf steeds gefnuikt werd. De oude kerkleiding had geen achtung voor het kerkvolk; zij vertegenwoordigde alleen de hoogkerkelijkheid. Ja, als de opstand was gelukt, zou de meerderheid in de kerk zich waarschijnlijk achter de mannen van de deklaratie hebben geschaard, precies zoals de meerderheid zich nu aan de huidige leiding konformeert. De mannen van de deklaratie speelden geen open kaart, zij bleven tot de opstand anoniem en verklaarden toen dat de deklaratie niet ver genoeg ging. De loyaliteitsverklaring tegenover de staatsmacht als door God ingesteld en de verwerping van het verleden werden, naar Nagy en Pap nu (in oktober '56) verklaarden, alleen opgenomen om de verklaring in een eender stadium niet al te onaannemelijk te maken. Hun stem was dus de stem van het verleden. Men draaft door in de richting van herstel van het oude, wilde afzetting en bestraffing van de mannen van „de lijn”. De laatsten waren met de tegenpartij nooit zo ver gegaan, nooit waren de mannen van de oude orde uit hun predikambt ontzet. Het slagen van de opstand zou een verschrikkelijke reactie betekend hebben. De

roomse kerk zou naar de politieke macht hebben gegrepen. Zou zij daarbij wel succes hebben gehad indien ze een zo reaktionaire politiek zou hebben gevoerd? Het gaat in de beslissende momenten van een revolutie er steeds om wat vast-besloten minderheden doen. Een groot deel van het roomse kerkvolk zou nog blindelings de kerkleiding gehoorzamen, zeker nog bij de machtsovername door een reaktionair regime. Daarna zou het voor andere mogelijkheden al te laat zijn. Kardinaal Mindszenty acht de protestantse kerken die zich van 1948 af voor de landverdeling, ook van kerkelijke goederen, hebben verklaard, verraders. Het protestantisme zou het onder zijn bewind moeilijker hebben dan nu.

DE KERK, HAAR SCHULD EN HAAR OPDRACHT

Maar heeft de Gereformeerde kerk nu dan wel de mogelijkheid iets van haar opdracht te vervullen? Haar scholen zijn haar afgenomen, haar pers gereduceerd tot twee periodieken („De Weg”, met 'n oplage van 6000 en de „Gereformeerde Kerk”, met een oplage van ongeveer 2000 exemplaren). Twee van de vier theologische hogescholen moesten sluiten, het Bethesda-ziekenhuis werd onteigend. Het antwoord dat ik hierop kreeg, is typerend voor veel van de uitingen van het huidige calvinisme in Hongarije. Ja, onze mogelijkheden zijn sterk beperkt; de kerk kan haar diensten houden, haar onderricht geven, predikanten kunnen op de staatschool, indien de ouders dat wensen, godsdienstonderwijs geven. Op de dorpen wordt daar heel veel gebruik van gemaakt, in de steden veel minder. De ouders staan daar vaak onder grote druk om hun aanvraag achterwege te laten. Het belangrijkste is echter wat we met onze mogelijkheden doen. Voor en tijdens de oorlog ging 80% van de scholen van de R.K. of Protestantse kerken uit; 80% van onze regeerders kwam van die christelijke scholen, zij bezorgden ons een maatschappij die met christelijke normen spotte of konserveerden die. Na de oorlog kwam de omwenteling: op alle leidende posten kwamen kommunisten, atheïsten, ook zij waren voor gemiddeld 80% leerlingen van het christelijk onderwijs. Ziet u, God gaat wonderlijke wegen. Wij hebben veel kansen verknoeid. Misschien levert het atheïstische onderwijs van vandaag mensen op die straks christenen blijken te zijn. Wij waren in ons gesprek op een punt gekomen, waar het naar ik telkens heb ervaren, vastloopt. De kerk, althans haar huidige woordvoerders, achten haar gezien haar verleden, zó met schuld beladen, dat men voorlopig niet verder schijnt te komen dan te buigen en schuld te belijden. Dat kan oprecht zijn, maar er kan ook de hypocrisie achter schuilen van hen die zich aanpassen omdat zij het offer, het isolement, de verdrukking niet op zich willen nemen. Men meent tegenover ontrecting en leugen te moeten zwijgen, omdat men ook vroeger niet sprak waar het moest, omdat men veel van wat nu langs revolutionaire weg verandert, positief kan waarderen; men meent te moeten buigen. Te buigen voor het oordeel van God, dat men voelt in de omwenteling die over de landen van Oost-Europa gekomen is, maar te buigen helaas tegelijk voor de harde hand van de overheid, die men schijnbaar haast zonder meer met de slaan-

Het Vadjahunyad-kasteel te Boedapest;
momenteel ingericht als landbouwmuseum.

de hand van de rechtvaardige God vereenzelvigd. Ik kan de protestanten in Hongarije die ik hierover sprak, een heel eind volgen. Te weinig wordt in het Westen, als men hun houding en situatie be- en veroordeelt, gelet op het verleden. Dat doen wij in het algemeen te weinig als we spreken over de volken onder het slavenjuk en over hun bevrijding: voor die volken is er geen mogelijkheid terug te grijpen naar een historie waarin zij rechtszekerheid en vrijheid kenden. Emigranten die behoren tot de groepen die hier vroeger heersten, zien dat natuurlijk anders en zij beheersen voor een goed deel de voorlichting in de vrije wereld over wat er omgaat in de geketende landen. Een andere vraag is echter of menige kerk achter het ijzeren gordijn terwille van haar uiterlijk bestaan, het bezit van haar gebouwen, de salarissen van haar predikanten, de inkomsten van haar seminaria niet te zeer heeft gebogen voor een staat die alleen haar ondergang wil. Vooral na gesprekken als die ik had met de lutherse bisschop Vetö — momenteel voorzitter van de Hongaarse oekumenische raad — meen ik deze vraag bevestigend te moeten beantwoorden. Enkele vragen en antwoorden uit genoemd gesprek mogen hier nog volgen.

Mijnheer de bisschop, in het Westen vrezen velen dat de kerk in Oost-Europa een instrument van de staatspolitiek zal worden. Zij moet zwijgen over onrecht en leugen hier en mag slechts spreken over politiek als het geldt het Westen te veroordelen. — Vindt u zelf bv. de oproepen van de twee Praagse konferenties niet wat eenzijdig? — Ik kan mij uw vraag voorstellen. Ik heb me zelf ook afgevraagd of ons oordeel over de vraagstukken van vrede en oorlog niet te eenzijdig is, maar ik ben tot de overtuiging gekomen dat wij de zaken hier zuiver stellen. Het kapitalisme heeft oorlogen nodig, wij niet. Van Hongarije tot Tibet is een nieuwe samenleving in wording. Wij willen opbouwen, er zijn alleen al miljoenen woningen nodig. Wij kunnen geen oorlog gebruiken. Kan het Westen dat ook niet, wil men

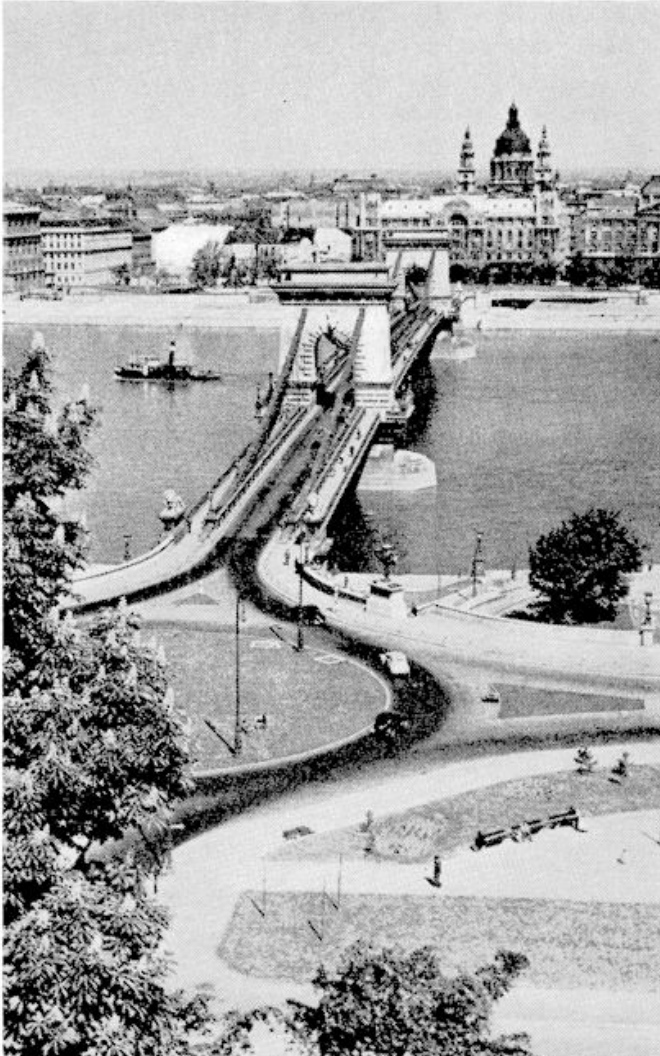
daar de ontwikkeling van de onderontwikkelde gebieden? Ik geloof 't niet. Men onderhandelt steeds met het pistool op tafel. De crises van het kapitalisme maken oorlog eenvoudig nodig, men wil zijn goedkope grondstoffen-markten niet kwijt, Ja, inderdaad, men geeft nu hier en daar de koloniale volken enige steun, maar dat doen de kapitalisten alleen omdat ze het kommuniste vrezen; waren ze er maar eerder mee begonnen. — Ik stem met de laatste opmerking in, maar merk op, dat er toch christelijke motieven werken in de westerse politiek. De bisschop schijnt zich geheel aan de Marxistische interpretatie van de maatschappelijke ontwikkeling — en dan nog een vrij simplistische variant er van, denk ik erbij — te konformereren. Kan men overigens volhouden dat het ongebreidelde kapitalisme heerst in het Westen met de daaraan inherente crises, als men maar iets weet van onze economische- en sociale wetgeving en politiek? De voorlichting over wat in het Westen omgaat, lijkt mij hier wel zeer eenzijdig en gebrekkig. De bisschop wuift deze opmerkingen echter weg, gaat naar zijn bureau, pakt er een aantal theologische tijdschriften, o.m. uit West-Duitsland af en toont ze mij. Ziet u maar, wij zijn goed geïnformeerd. Wij krijgen alles. Stuur u ons maar materiaal toe: de Hongaarse post werkt uitstekend.

DE DIKTATUUR ALS NOODZAAK

— Toch, mijnheer de bisschop, krijg ik de indruk, dat het volk hier zeer eenzijdig wordt voorgelicht en opgevoed. Het gehele openbare leven wordt beheerst door de atheïstische visie, het onderwijs wordt er in gedrenkt, er is geen mogelijkheid om daar tegenin te gaan. Ziet de kerk hier dan geen roeping? — U moet goed onderscheiden. Natuurlijk kan ik, kan de kerk niet met het atheïsme meegaan, de kommunisten weten dat heel goed. Toch geloof ik dat de politieke en maatschappelijke opvattingen van het kommuniste de juiste zijn. Vrijheid om tegen de regering t.a.v. deze dingen in te

gaan? Onmogelijk, mijnheer! De diktatuur die we nu hebben, is nu eenmaal noodzakelijk. Als die wegviel zou er burgeroorlog ontstaan, we hebben dat in 1956 gezien. Met het socialisme zou het dan zijn gedaan...

Ik kan mij voorstellen dat u zich achter een bepaalde maatschappelijke orde wilt plaatsen en die

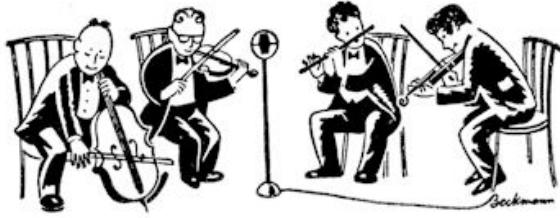
Gezicht op de kettingbrug over de Donau. Op de achtergrond de kapel en toren van de kathedraal te Boedapest.

ook als christen verdedigen, maar faalt de kerk niet als ze in een zondige wereld, temidden van volken en regeringen die allemaal zondig zijn, zich identificeert met één partij, zich geheel konformeert aan één standpunt? Ik moest mijn vraag in verschillende vormen herhalen eer er iets van een antwoord kwam. Ja, het kon alles niet anders. In deze concrete situatie was het gelijk nu eenmaal aan de kommunisten en daarom moest het vermaan van de kerk eenzijdig uitgaan naar hen die het kapitalisme steunen. Ik vroeg verder over de concrete gebeurtenissen in het Hongarije van onze dagen. Opnieuw — zoals ook in andere gesprekken

met personen die bepaald niet in „de lijn” van bisschop Vetö dachten — werd mij duidelijk hoezeer gezien vanuit hun eigen Hongaarse historie, velen hier, ook christenen, aan een werkelijk democratisch, aan een werkelijk christelijk-staatskundig alternatief moeten twijfelen. Zij kennen slechts het half-feodale, half-kapitalistische Hongarije van voor de oorlog, zij denken terug aan de schrikbarende toestanden uit die tijd, toen het Hongaarse volk behoorde tot die volken der aarde waar de allergrootste rijkdom voor weinigen ten koste van de allerbitterste armoede van velen bestaat. Voor bisschop Vetö zou een slagen van de opstand van 1956 geen oplossing hebben gebracht. De reactie kende ook geen recht en mededogen, meent hij. Gedurende de eerste dagen van november 1956 werd bekend dat op 6 november 6000 mensen zouden worden opgehangen; de lijsten waren al klaar. Daarom grepen op 4 november de Russen in. Mindszenty speelde een domme rol; Wyzinsky in Polen deed het tenminste beter. De R.K. Kerk toonde hier zijn meest reaktionaire gezicht: Mindszenty eiste dat de kerk haar 1.000.000 morgen land (7% van de Hongaarse bodem) weer terug zou krijgen, die reeds in 1948 waren verdeeld. Zou de kontra-revolutie zijn geslaagd, dan zou het grootgrondbezit zijn hersteld. Tot zover mijn gesprek met bisschop Vetö.

Men kan een houding als de zijne afdoen met woorden als afvalligheid, verraad en lafheid.

Ongetwijfeld zijn er ook in de protestantse kerken in Hongarije op wie deze kwalifikaties van toepassing zijn. Meelopers en ja-zeggars vindt men overal onder de aanhang van de machtigen die macht en geld en eer te vergeven hebben. Toch is er meer. In de positie-keuze van figuren als de bisschoppen Vetö en Bartha, zien wij ook een problematiek gerepresenteerd, die men niet met enkele diskwalificerende zinnen kan afdoen. Als zij denken aan een alternatief voor de orde waarin zij nu leven, is het eerste wat zij zich kunnen voorstellen de orde van het verleden. Nu, een atheïstische minderheid, die ten koste van duizenden mensenlevens moedwillig ten offer gebracht op het altaar van de toekomst, zijn wil oplegt. Toen een zich christelijk noemende minderheid, die steunend op de zg. „morele orde” der traditie, op de rug van een onmondig gehouden volk zijn machtsspel speelde. Nu: harde wettelijke dwang en rationeel gekalkuleerde offers „omdat het niet anders kan” in dienst van 'n maatschappelijk ideaal dat men onderschrijft, in dienst echter ook van een geloof dat men niet deelt. Toen: niet minder effectieve maar wel minder verantwoorde dwang in dienst van de traditionele heersers die men niet kon zien als van God voor altoos gegeven, in dienst van een traditionele religiositeit, die men vooral in de gedaante van een reaktionair katholicisme heeft leren verwerpen. Heeft leren verwerpen als misschien nog onchristelijker dan het tenminste rondweg atheïstische kommunisme. Aldus in enkele zinnen gekomprimeerd de alternatieven zoals vele van de kerkelijke leiders in Oost-Europa die momenteel zien. Het is aan ons deze broeders te helpen, vooral door hen andere alternatieven te doen kennen en die ook voor te leven. Nodig is in Oost en West een dynamisch evan-

G. VAN RAVENZWAAIJ

Uit het land van Bohemen

Indien men jarenlang bewondering koestert voor muziek van een volk, dan groeit wel eens het verlangen dat land te bezoeken. Na horen, wil men zien! Nu is dat tegenwoordig niet meer zo moeilijk, want zowel bij de aanvang van de zomer, als bij de winter wordt de brievenbus volgestopt met folders over tientallen reizen, de een nog aantrekkelijker dan de ander. Men behoeft maar een formulier in te vullen en dit aan een reisbureau te versturen — en dan natuurlijk het verschuldigde bedrag te gireren! — en alles gaat van een leien dakje. Men reist naar Frankrijk, Duitsland, Oostenrijk, Italië en nog aanmerkelijk verder, zonder de noodzaak zelf iets voor te bereiden!

Toch zal de ware toerist graag zèlf de handen uit de mouwen steken, al is het dikwijls ten dele. Het merkwaardige doet zich voor, dat kunstgevoeligen dit prefereren: zij willen zelfstandig in het Louvre te Parijs rondwandelen, ze wensen in Venetië zelf de weg te vinden naar de bijzondere paleizen en kerken en in Wenen kan men ze aan de loketten van de Opera bij tientallen opmerken, die precies weten te zeggen voor welke voorstelling zij een kaartje verlangen.

Zo droomde ik al jaren van een reis naar Praag, de stad waar eens Mozart onthaald werd en op 29 oktober 1787 de première van zijn opera „Don Giovanni” leidde. Nog steeds koestert men in deze stad een bijzondere voorliefde voor Mozart, mede omdat men zo overtuigd is van de grootheid van deze toondichter. Maar zelf hebben de Tsjechen ook een muziekleven opgebouwd dat sinds eeuwen van schoonheidszin getuigt en van grote creativiteit.

Zulk een land wil men zien, want al kwam enkele tientallen jaren geleden de Opera uit Praag in ons land voorstellingen geven en al gaven reeds voordien de „Bohemers” hun beroemde strijkkwartet-avonden in de aloude Amsterdamse Lutherse Kerk te Amsterdam, men leert toch de muziek het beste in het land zelf. Hoor een Verdi-opera in Italië, een

Straus in Wenen, een Bizet (Carmen) in Parijs, etc. zo ook wil men de Boheemse muziek leren verstaan in de streek waar ze geboren is.

Voor u, die evenals ik wel eens te kampen hebt met dit verlangen, is het bijna zo ver dat we kunnen zeggen: we zijn er. Dat danken we aan de grammofoonplaat die we beluisteren met de kennis van een land en van zijn grote kunstenaars. Zo heeft men voor ons de opera „De verkochte bruid” van Smetana op de plaat gezet met solisten, koor en orkest van de Praagse Opera o.l.v. Jaroslav Vogel (Supraphon LPV 91/93). De zang met de oorspronkelijke Tsjechische tekst mag voor ons niet te verstaan zijn, een tekstboek met vertaling — in het Engels — lost dit probleem op en daarbij verwerven we het belangrijke voordeel de muziek te horen naar de taal van het volk. Een in het Nederlands vertaalde „Prodesta nevesta” mag aardig zijn, hier horen we eerst de wezenlijke, zoals ’n Marenkarol door de zangeres Milada Musilova, wier helderheid van toon een zo sprekende typering aan deze partij geeft en dan natuurlijk Jenik, die haar zozeer tot bruid begeert en dat terwijl ze al door een makelaar „verkocht” is. De intrige ligt in een heel oud volksgebruik, waarop Smetana een uit het hart opbloeiende, opgewekte opera heeft gemaakt, die nog altijd sinds de première in 1866 te Praag, aldaar minstens een keer per week wordt opgevoerd.

Eveneens bij Supraphon is uitgegeven de serie „Musica Antiqua Bohemica”. Vier symfonieën van Benda, Mica, Stamic en Myslivecek uit de 18e eeuw, gespeeld door verschillende orkesten te Praag. Het is prachtige in het gehoor liggende muziek, verzorgd door dirigenten als Talich e.a.

Nog meer puttend uit deze historie, noemen we de album met Tsjechische orgelwerken van Seger, Zach, Kopriva, Vanhal, Bixi, namen waarvan misschien sommige organisten wel eens hebben gehoord, omdat in Nederland uitgaven zijn verzorgd. Hier op deze plaat hoort men toccata's, preludia en fuga's van genoemde meesters uit die tijd, toen Bach in zijn glorie-periode verkeerde, zij het niet geheel erkend door het publiek van die dagen, maar wel door de musici van zijn generatie.

De muziek van de Tsjechische fuga's etc. is eenvoudig; het is vrijwel steeds in de muziek van de Bohemers, dat men elementen van het volkslied aantreft. Men gebruikt graag de waarden van z'n nationaal muzikaal bezit.

Dat deed de reeds eerder genoemde Smetana ook in zijn opera en nadien evenzeer in zijn beroemd strijkkwartet „Uit mijn leven”, waarmee het Boheems strijkkwartet uit de jaren, dat ik als jongen meemocht naar hun concerten in de kerk aan de Amsterdamse Stroommarkt, de toehoorders ontroerde. „Uit mijn leven” noemde Smetana deze muziek en hij, ouder van jaren wordende, en aan doofheid lijdende, vertelde van zijn jonge jaren, van zijn liefde voor de vrouw, die hem heeft vergezeld in het huwelijk, hij verhaalt van strijd en van aanvaarding in het leven. Dit alles heeft hij weergegeven met een thematiek van eenvoudige melodieën. De nieuwste plaat is door het Végh-Quartet gespeeld (Decca LW 50091); voor degenen, die van dit genre muziek houden, zeg ik alleen dat dit weergalozes ensemble, dat nu al ongeveer 20 jaar samenspeelt, een vertolking geeft, die van het zuiverste muzikale goud is.

HONGAARS PROTESTANTISME (Vervolg)

gelisch christendom dat onafhankelijk van welke politieke of maatschappelijke macht ook, getuige is van het Woord. Wil de christenheid in West-Europa in deze aan zijn opdracht voldoen, dan is één van de meest urgente taken het verstevigen en intensiveren, het tot stand brengen waar ze nog ontbreekt van contacten met de kerken in het oosten van ons werelddeel. De protestanten daar, van welke theologische of politieke stroming zij ook de componenten zijn, ze zien er allen reikhalzend naar uit.

MIEKE DEN OUDEN-HILLE

Geef uw lot in handen van

Na een gespannen, moeitevolle dag werd het nu nacht over het vrouwen-interneringskamp te Bangkinang, in het hart van Sumatra.

De regen sloeg onbarmhartig tegen de vijf houten woonbarakken aan. Elke barak was behuisd door ongeveer vijfhonderd vrouwen en kinderen.

Op haar tampat (een plekje van twee meter lang en 60 à 70 cm breed) lag Margootje met wijdopen ogen voor zich uit te staren. Haar magere armen had ze bij wijze van kussen, onder het hoofd gelegd. Ze hoorde niet, hoe Ella naast haar aan het moppen was.

„Bah, die regen!” foeterde Ella, de pessimistische. „Het zal zo lang niet meer duren of het hele dak zal lek zijn. Dat zul je zien. Ik voel nu al spatten!” Margo reageerde niet. Bang was ze voor de geladen sfeer die er heerste, voor de tropische regenbui bij naderende nacht. De realiteit van de kampellende had haar ineens te pakken, onheilspellend, ja bijna demonisch waren de haast voelbare angstgedachten van al die vrouwen om haar heen. Ella's man zat niet in het mannenkamp, een paar kilometer verderop, daarom was Ella vrij van de schier ondragelijke spanning, die Margootje en vele andere vrouwen omklemden, nadat vanmorgen het gerucht rondging, dat er in het mannenkamp een dysenterie-epidemie was uitgebroken. Iedereen wist, wat dat betekende. Er zouden onherroepelijk doden vallen. Misschien wel je vader, je man, je zoon of je broer...

De angst kneep Margo's keel dicht. O, als haar man er bij zou zijn! Dan wou zij ook niet meer leven. Nooit had zij zich zo alleen, zo verloren gevoeld in deze kampgemeenschap van 2500 mensen als nu. En toch hoefde zij haar handen maar boven haar hoofd uit te steken en ze zou de familie v. Eeuwen door 't scheidingsgordijn heen kunnen aanraken. Terwijl rechts van haar, óók al met de hand te bereiken, Ella lag, die het nooit ééns was met de scheidingslijn, die ze met hun schamele bezittingen vormden. En links van Margootje lagen Gerda en haar zusjes als haringen in een tonnetje. Om op hun tampats te komen moesten de meisjes zelfs over Margo's dikke oedeembenen heen stappen. Hun tampats lagen „bovendeks” d.w.z. dat er nog een eerste „etage” beneden hen was, die voornamelijk door moeders met jonge kinderen en oude dames bewoond was. Om de zoveel meter was er een houten laddertje, dat naar de bovenverdieping voerde. Een barak bestond uit een middenschip en twee zij-kanten.

Ergens aan de overkant lag Stan tussen haar dochter en zoontje. Ze had fluisterend liggen vertellen over vroeger thuis, toen ze nog bij elkaar waren. Over vader vooral, die ze nu al twee en een half jaar niet gezien hadden. Ze sprak veel over haar man met de kinderen, ze wilde de herinnering

levendig houden, dat ze hem straks, als het vrede was, zonder al te veel vreemdheid zouden ontmoeten. Nu zweeg Stan. En stil lagen ze te luisteren naar de hevigheid van de regen. Maar de gedachten van de moeder kwamen en gingen.

Wat moest ze nú doen? Gisteren nog was ze er van overtuigd geweest, dat het voor haar jongen beter zou zijn, wanneer hij naar zijn vader in het mannenkamp kon gaan. Wat moest dit kind hier in dit vrouwenkamp? Ze kon hem geen normale opvoeding geven, ze merkte zelfs, dat ze hoe langer hoe minder vat op hem had. Daarbij gunde ze haar man ook iets vertrouwds bij zich te hebben. En voor de jongen zou het goed zijn, wat strenger aangepakt te worden. Maar o, wat zou haar hart naar hem hunkeren. Hij was nog altijd haar baby met zijn negen jaar. Ze moest hem nu even dicht tegen zich aandrukken. Ze was van plan geweest het vandaag nog bij de Jap te gaan aanvragen, maar toen kwam dat verbijsterende bericht over die epidemie juist door en ze schrok er voor terug. Wat moest ze nú doen? Het ergste maar afwachten en er dan later toch maar over beginnen als... als alles nog goed was met haar man? En hier stokten haar gedachten over de jongen en hield ze zich louter bezig met haar man. O, als hij maar gespaard mocht blijven. Wanneer zouden de eerste smokkelbriefjes nu doorkomen? Dan zou er zeker wel een lijst van de slachtoffers van de dysenterie bij zijn. En zo lang de ziekte heerste bleef haar jochie natuurlijk bij haar...

Daarginds lag Ria met haar drie meisjes. Doodmoe was ze van het gesjouw de hele dag. Van haar zorg over Vic, waarvan ze niet eens wist waar hij was. In elk geval niet in dit mannenkamp van Bangkinang, waar de dysenterie zijn doden eiste. Maar wie weet aan welke ergere gevaren hij nu blootstond waar hij dan wel was. Door haar angst om hem kon ze wel eens erg ongeduldig zijn tegenover de kinderen, waarvan Sonja de meeste ergernissen gaf, doordat ze met haar rake op- en aanmerkingen altijd het laatste woord wilde hebben. Die kritiek steeds weer over die karige maaltijden. Alsof haar moeder niet goed genoeg haar best deed. Begreep dat kind nou niet, of wilde ze niet begrijpen, dat Ria onmachtig was hen beter en voldoende voedsel voor te zetten? Ze hadden toch allemaal deze smakeloze sagopap gehad vandaag? Niemand was er dol op ongezoeten en tevens suikerloze blubberpap. Maar er was in geen weken zout en suiker doorgekomen. Wat moet je dan? „Net lijm” zei Sonja en ze had nog gelijk ook.

Twee oudere dames, die hun plekjes vlak naast elkaar hadden, begonnen eerst zachtjes, toen al luider met elkaar te ruziën. Vreselijk onbenullig, om een niemendalletje eigenlijk, maar nu was het zeker wel van belang, nl. wie er de volgende dag

uw Vader...

aan de beurt was voor het vleesrantsoen, blok C of blok D.

„Welnee, mens, C heeft nog geen goed vlees gehad. Zij hebben het laatst enkel kale botten gehad. Ik weet het zeker, want mevrouw...”

„Ach, mens, ga weg, wie zegt trouwens dat er morgen goed vlees binnenkomt! Zul je zien, alleen maar strotten en ogen. D mag in zijn handen klappen als er iets beters voor de dag komt.”

„Ik zeg je, dat C aan de beurt is.”

„Ik weet zeker van niet, ze hebben laatst maag en darmen gehad, geen kale botten.”

Ergens verderop lag een kind vreselijk te hoesten. Anderen lagen in een onrustige slaap. Een enkele vloog gillend overeind. Elke nacht hetzelfde liedje: nachtmerries. Iemand zuchtte diep. Een paar vrouwen snikten gesmoord. Een andere huilde hardop. Geroezemoes door de hele barak.

„Ik word hier nog gek!” dacht de moeder van kleine Karelkje. O, wat verlangde ze te weten hoe haar man het maakte, om bij hem te zijn en zijn sterke armen veilig om zich heen te voelen. Om samen de zorg te kunnen delen voor hun kereltje. Nu stond zij daar zo hulpeloos alleen voor! Karelkje, die met zijn twee jaar nog maar een baby van acht maanden leek. Hij groeide niet, hij was zo apatisch, kon nog niet eens zitten. Het beangstigde haar. En ineens was er de paniek, dat de vader dit kind, dat hij nooit gezien had, ook werkelijk nooit zou zien. Ze wierp zich snikkend naast haar kleine jongetje, dat kreunde in zijn slaap.

En de regen kletterde onophoudelijk. Hier en daar begon het in straaltjes te lekken. Het dak, dat van palmvezels gemaakt was, woei op sommige plekken wat op. Zelfs de ratten en muizen, die daaronder woonden, werden onrustig en meer dan eens lieten ze zich zien over de balken rennend, die het dak stutten.

„Zeg, kunnen jullie niet wat opschikken?” werd er op verschillende plaatsen geroepen. „We drijven hier weg.”

Buiten werd de wacht afgelost. Dat ging zoals gewoonlijk met veel geschreeuw gepaard. De Japanse kreten klonken door het regengedruis heen.

De ruzie van de beide dames laaide steeds hoger op. Fel begonnen ze elkaar van repliek te dienen. Een jonge moeder, die van zorg en angst over haar toeren heen was, begon hysterisch te schreeuwen. Iemand ontfermde zich over haar en trachtte haar te kalmeren.

Daarginds lag Monica, die wist dat ze ziek was en ook, dat ze niet beter zou worden. Stil als een bleke bloem was het bloedeloze gezichtje. Er gingen ongekende gedachten in haar hoofdje om. In het mannenkamp zouden er velen sterven door de epidemie. Zij zou óók gauw sterven, wel niet aan dysenterie, maar aan haar ziekte. Sterven, hoe zou

Een verhaal uit een Japans interneringkamp

dat toch zijn? Wat gebeurde er dan met je, behalve, dat je lichaam begraven werd? Was het iets om bang voor te zijn? Erger dan in een Jappenkamp zou je wel niet terecht komen, dacht ze. Ze had daar nooit bij stilgestaan. Wat had ze eigenlijk aan haar achttien jaren gehad? Had ze prettig geleefd? O, er waren nog zoveel dingen, die ze had willen doen, later, als de kampdeuren voorgoed open gingen. Maar zou ze daartoe in de gelegenheid zijn? Ze wou, dat ze er met moeder over praten kon, maar moeder zou er alleen maar ellendig van zijn, als ze er over begon. En haar zusje, dat was nog zo'n kind, dat ging helemaal niet... Iemand lachte, geforceerd opgewekt, maar daarachter schuilde de pijn, het gewond-zijn, de dodelijke hulpeloosheid. Overal lagen mensen met hun gedachten, met hun verlangen, hun hunkering en angst, met hun lichaamszwakte... En toen was er daar één met haar geloofskracht. Velen noemden haar tante Nel, en voor de kleinsten van het kamp was zij oma.

Zij begon zachtjes op haar tampat te zingen, liggend in het donker, en van lieverlee vielen haar dochters in, tweestemmig, zoals ze thuis altijd gewend waren. Zondagsschoolliedjes, geestelijke liederen waaruit zij nu zoveel kracht konden putten. Meer dan ooit werden de gezongen woorden doorvoeld.

*„Geef uw lot in handen van uw Vader,
laat de toekomst over aan de Heer...”
Hart vol onrust, zie, Zijn licht komt nader.
En de bergen werpt Zijn Almacht neer...”*

Ineens nam de Canadese zendelinge, op de tampat naast tante Nel, in haar eigen taal de melodie over. En zo zongen zij het ene lied na het andere. Tante Nel leek onuitputtelijk. Stan en haar kinderen begonnen mee te zingen. En nog meer stemmen vielen in. Hoe langer hoe verder ging het lied rond door de barak.

Er kwamen meisjes uit een andere barak langs, die, vanwege de regen, binnendoor naar de toiletten gingen, maar op de terugweg bleven ze bij tante Nels tampat staan en zochten een plekje op de rand om te zitten.

„O”, dacht de moeder van Jan-Thys, het jongetje, dat een paar dagen geleden gestorven was aan honger-oedeem, „nee, niet zingen, hoe kunnen ze gaan zingen, nu, juist nu...” Maar toen de wijs tot haar doordrong en ze de woorden kon verstaan, toen kwamen de verlossende tranen, die ze bij het sterven van haar jongen niet had kunnen schreien.

*„Daar boven juicht een grote schaar
van kind'ren voor Gods troon . . .”*

Daar was haar kind bij, haar jongen, verlost van zonde en van gevaar, hij had het er héérlijk, hij lééfde daar. Ze mocht hem niet terugwensen. Van de ene tot de andere tampat klonken de liederen. Eerst werd er door de naaste burens stil geluisterd en als iemand de wijs herkende zong ze mee. Het werkte aanstekelijk. De ruzie verstomde. Het snikken hield op. Ook Monica ving de woorden op. Gods troon? Zou zij daar ook komen? Hoe kwam ze daar? Wat was de hemel eigenlijk?

*„Boven de sterren, daar zal het eens lichten,
daar wordt uw hopen verlangend voldaan . . .”*

zong men nu. Monica luisterde intens om geen woord te missen.

*„Daar zal het lijden des harten eens zwichten.
Daar zal de vreugde voor eeuwig bestaan . . .”*

Kareltjes moeder, met haar huilerige kindje tegen zich aan, luisterde gespannen. Haar gezicht voelde strak aan van het huilen, haar ogen waren opgezet en haar hart was leeg. Kon dat dan, een eeuwige vreugde? Hoe kon men er hier van zingen, juist vandaag? Haar verbazing groeide, toen het even later door de barak juichte:

*„U bid ik aan, o Macht der Liefde,
die zich in Jezus openbaart.
Die mij gezocht heeft, hoe 'k haar grieve,
Die 'k zoeken mag, schoon gans onwaard . . .”*

Margootje, die zich had voelen wegzinken in de poel van ellende en kommernis en eenzaamheid, luisterde het eerst naar de melodieën, toen ging ze op de woorden letten. Daarna veerde ze overeind en daalde met haar pijnlijke, gezwollen benen het trapje af, vroeg bescheiden ook een plaatsje op tante Nels tampat, waar het al vol was, maar waar men voor het eenzame kindvrouwtje vriendelijk een plekje vrij maakte. Zij zong geen vers mee, kende ze geen van alle. Ze was rooms, maar ze had geen één lied, waaruit ze zoveel troost putte als uit deze. Ze dronk ze in met heel haar eenzame, dorstige hart.

„Als op 's levenszee de stormwind om u loei . . .” klonk het nu, en bij het refrein leek het wel een compleet zangkoor, zoveel stemmen lieten zich horen.

„Tel uw zegeningen, tel ze één voor één. Tel ze alle en vergeet er geen . . .”

Ria tussen haar dochtertjes, nam het refrein over. „Onthou dit, Sonja, onthou dit altijd, als je ontevreden en ondankbaar bent, tel dan je zegeningen, allemaal.” Ze sprak deze woorden niet uit, maar ze dacht ze zó intens, dat het was of Sonja ze verstond. Ze sliep nog niet en keek op, om haar moeders ogen te ontmoeten. Toen stak het kind woordeloos haar hand naar Ria uit. en dit gebaar maakte alles weer goed. Bij het tweede vers zong Sonja de refreinwoorden al mee.

„Grijp toch de kansen door God u gegeven . . .”

„Ontwaak gij die slaapt en sta op uit de doën . . .”

„De Heer is mijn Herder . . .”

De een na de ander zette een nieuw lied in, dat onmiddellijk door velen werd overgenomen. Ze zongen hun angst en spanning weg; de duisternis, het

satanische, dat in de hele atmosfeer hing, werd teruggedreven. Moest plaats maken voor het licht van Gods liefde en Zijn kracht, in zwakheid ontvangen, begon op te laaien. Tenslotte zong barak A uit volle borst.

„Ga niet alleen door 't leven . . .”

„Houdt Gij mijn handen beide met kracht omvat . . .”

„Blijf bij mij Heer . . .”

„'k Heb geloofd en daarom zing ik . . .”

„Beveel gerust uw wegen . . .”

„Er komen stromen van zegen . . .”

„'t Scheepken onder Jezus' hoede . . .”

„O, God, die mij hebt vrijgekocht . . .”

„Ik weet, dat mijn Verlosser leeft . . .”

Urenlang zong barak A. Toen kwam er een Heiho (inlandse hulpstroepen van de Japanners) informeren wat of er gaande was en of er vannacht dan niet geslapen werd. 't Moest nu maar eens uit zijn, anders kwam de Jap zelf zijn maatregelen treffen. En ofschoon iedereen die kende, was men er nu niet bang voor.

„Nog één lied, mensen. Tante Nel, dàt, waarmee u begonnen bent, laten we dat allemaal eens biddend en dankend zingen.” En ze zongen opnieuw alle coupletten van:

„Geef uw lot in handen van uw Vader . . .”

Elk woord scheen hen moed in te spreken. Buiten stroomde de regen met onverminderde kracht voort. Ze had niets onheilspellends meer. Ogenschijnlijk was er niets veranderd in de situatie van deze kampbewoonders, en toch waren zij niet dezelfde meer. Er ademde een andere geest over hen. Er kòn niets ergs meer gebeuren. De macht van het geestelijke lied had hen kracht en rust gegeven. Hen bewust gemaakt van de aanwezigheid van God Zelf.

Daar zong een enkele een pas gezongen lied opnieuw, zacht voor zich heen, alsof het nieuw was met een pas ontdekte waarde. Hier neuriede iemand een sprekende melodie, die ze niet vergeten wilde. Iedereen zocht haar eigen tampat weer op, voor zover dat met de lekkages ging.

Daarna werd het zoetjes aan stil in de barak, voor zover het in een beperkte ruimte met vijfhonderd mensen stil kan zijn.

Zo viel de nacht over Vrouwenkamp Bangkinang.

PRACTIJK DER KINDERBESCHERMING

door D. FABER, Administrateur der
Dr. Mr. Willem v. d. Berghstichting te Noordwijk

★

Dit werkje geeft studierenden voor diploma A Kinderbescherming, gezinsvoogden, praktische sociale werkers en allen, die met 't wijde veld der kinderbescherming te maken hebben, belangrijke en onmisbare stof.

Vierde herziene druk. — Prijs ingenaaid f 2,25

Verkrijgbaar bij de boekhandel en bij

NEERBOSCH' UITGEVERIJ TE NEERBOSCH

Om een Meisje...

Kort verhaal door T. Bokma

Boer Jansonides stapt de deur uit, wil een luchtje scheppen.

Wat is 't heerlijk, zo op de vroege morgen!

De dauw heeft miljarden flonkerende diamanten over de greide uitgestrooid, een verrukte leeuwerik kon 't hier beneden niet langer harden en zingt nu in hoge luchten zijn trillend loflied.

De kleine zanger is een verdwijnende stip in 't blauw van de hemel, maar zijn lied wordt niettemin gehoord, ook door Jansonides. Zou dat lied ook omhoog stijgen en in de hemel gehoord worden? Als vormloze blokken liggen de melkkoeien nog op 't plekje, dat ze met eigen lichaamswarmte tot een heerlijke rust- en slaapplek omtoverden. Intussen heeft de bles z'n baas al herkend, hinnikt en loopt op de boer toe, bedelend om een liefkozend klopje tegen de hals, om wat vriendelijke woordjes, om het gebruikelijke suikerklontje. Als deze drie goede dingen ontvangen zijn, schuurt 't beest de machtige kop even tegen Jansodines' mouw als dankbetoon. Jansonides houdt van dit paard: 't is sterk, gewillig en gehoorzaam.

Kijk! boven de sloten hangt hier en daar nog wat ochtendnevel, maar zienderogen lost die op nu de zon hoger rijst en haar gloed aan kracht wint.

Als hij zijn blik zo langs de sloot laat gaan, ziet hij aan 't eind er van de beide arbeidershuisjes, die bij de boerderij horen en dus zijn eigendom zijn. Bij 't zien van die huisjes komt er een wrevele trek op zijn gezicht. In het eerste woont Harm Krulsma, zijn arbeider.

Juist komt de man de deur uit om naar zijn werk te gaan.

Een beste kerel, die Harm. Een goede werker ook, die voor zijn grote gezin... hij heeft vier jongens en drie meidjes... een voorbeeldige vader is. Dat is dus in orde en Harm heeft 't op de boerderij best naar z'n zin.

Maar in het andere huisje woont Jan de Boer, ook wel een beste kerel, maar...

Ze hebben altijd in de beste harmonie samen gewerkt, samen geleefd, tot ze twist kregen. Jan de Boer heeft een kind, een meisje van vijftien jaar... ze kan ook zestien zijn, dat weet Jansonides niet precies. Dat meisje... Trudi heet ze, gaat op de mulo in de stad. Ze kan heel goed leren en hoopt, na 't verkrijgen van het diploma, bij de posterijen tewerk te worden gesteld.

Juist over dat meisje kregen ze ruzie.

Jansonides heeft vijf kinderen... ze kwamen kort op elkaar en dat heeft zijn vrouw een hele knauw gegeven. Als de handige Trudi bij hen kwam wonen... Ze zou 't hier best hebben en 't zou voor de boerin een hele verlichting zijn. Maar Jan de Boer en diens vrouw hebben er geen oren naar... ze weigerden. Dat vindt Jansonides heel dom, ook heel ondankbaar. Immers, Jan de Boer was vroeger arbeider, zijn arbeider, en woont nu nog in zijn huisje... Ja, ook nu nog, nadat hij door een ongeluk ongeschikt is geworden voor het zware boerenwerk. Hij woont er heel goedkoop en bij het huisje hoort een mooi lapje grond. Jan de Boer heeft er een stukje weiland bij gekocht, dat hij geschikt kon kopen en verbouwt nu groenten, die hij naar de veiling stuurt.

Jansonides heeft zijn vroegere arbeider dus best behandeld... hij liet hem in dat huisje wonen voor een heel schappelijke huurprijs en nu weigert hij, Trudi af te staan.

't Is waar, de boer heeft het huisje niet nodig voor een tweede arbeider sinds hij elektrisch melkt, waarbij de grote meid desnoods ook kan helpen, maar Trudi zou de vrouw prachtig kunnen helpen bij de vijf handenbinders. Ja, als...

Jansonides staat bij de scheidslot, als Jan de Boer, een emmer in de hand, naar de slootkant komt om water te scheppen... hij is zeker van plan andijvie te verplanten.

Goeie morgen, boer! roept hij en brengt even twee vingers naar de rand van zijn pet.

De boer geeft geen asem... hij zal niet gehoord hebben.

De greide staat er mooi voor, boer... wat een gras! Maar ook nu gaat het balletje niet op. Toch komt de boer een paar stappen dichterbij... hij heeft wat te zeggen... te vragen eigenlijk, te gelasten. Hebben jullie je nu al eens bedacht en komt Trudi bij ons?

Jan de Boer schrikt op... begint de boer er nu toch weer over? Hij heeft toch duidelijk gezegd, dat 't voor de toekomst van hun kind noodzakelijk is, school te gaan.

Boer, ik zou je graag je zin geven, maar over een paar maanden moet ze examen doen en dus alle zeilen bijzetten om goed beslagen op 't ijs te komen. En kan dat niet een paar jaar wachten? Dan waren wij door de grootste zorgen heen. Trudi is nu toch te jong om een aanstelling te krijgen, ik heb 't onderzocht.

Kan wel wezen, boer, maar als ze zo lang met de studie wachtte, was ze stellig alles vergeten en kon ze van voren af aan beginnen.

Dan is die studie me geen cent waard en nu praat ik er niet langer over. Nu vraag ik alleen: doen of niet doen?

En dan voegt hij er dreigend bij: Bedenk, dat je in mijn huisje woont en haast geen huur betaalt. Waar ik heel dankbaar voor ben, want na dat ongeluk...

Ja, ja, daar weet ik alles van. Van je dankbaarheid ook.

Dan draait hij de arbeider de rug toe en loopt met driftige stappen terug. Hij heeft nog iets in de schuur te doen, maar al gauw gaat hij naar de kamer, waar Wiets, zijn vrouw, juist de jongste spruit in 't bad heeft.

Wat groeit die kleine al lekker, man! Als hij zo doorgaat, kan ik hem straks niet meer baas... toch jammer, dat Trudi niet bij ons wil wonen.

'k Heb 't haar vader nog eens gevraagd.

Ja... en...

Hij is zo koppig als 'n ezel! gromt de boer en stopt met driftig beweeg zijn pijp. Maar hij moet oppassen... 'k heb hem in mijn macht: hij woont in ons huis is 't niet?

Wat wou je dan? Je kunt hem er niet uitzetten en dat zou ik...

Kijk! daar gaat Trudi!

Ja, 't meisje fietst vlug over de weg, haar tas met boeken zit op de bagagedrager.